

Landets Sonner bor jo være
Landets Forsvar, Landets Ære,
Ingen vel kan negte det?
Vdt paa Fremmede kan lides,
Naar der skal for Landet strides.
Leisvønnen løber let.
Hvem vil da ei Kongen tiene?
Kongen er jo dog den ene,
Som for alle serge maa.
Kongen elsker Landets Sonner,
Han paa deres Trofskab skionner,
Han dem ei forbi vil gaar.
Det da vilde lade lide,
Om kun een sig vegre vilde,
For at være Kongens Karl.
Nei, de gamle Danske Hætte
Spændte Sværdet frisk ved Belte,
Tiente Ære-Naam af Jarl.
Griske stærke Bønder-Karte
Er endnu de gamle Jarle,
Som nok vove tor en Dyst,
Som den gamle Danske Stamme
Ere de endnu de samme,
Og har Mod i deres Bryst.
Villig de Commando lyde.
Kæf de Fienden Spidsen byde,
Og ham under Dine gaar.
Med sin Flint og Bajonetten
De kan stille heele Treen
De kan fyre, stikke, slaae.
Bagt om dem man ei skal holde,
Og dem slutte inden Bolde
Som de forhen Hverrede.
De paa aaben Mark kan stilles,
Landet dog ved een ei stilles.
De er ei Landløbere.
De opdragne er i Landet,
De ei kender noget andet;
De er Fødelandet troe,
Hvor de Fader har og Moder,
Søster, Kiereste og Broder,
Og skal arve Gaard og Bøe.
De ei glemmevandre Stater,
Tiene ei 7 Potentater
Med et eneste par Skoe.
De ei falskfeligen sværge,
Og bestikker Vaad og Færge,
At de hørt med dem skal roe.

Den Kække, Ferme og Flinke Land-Soldat.

Soldaten.

Villig ieg Mig lar indskrive
Blandt Soldaters kække Tal.
Ingen mig dertil skal drive,
Og mig ingen tvinge skal.
Exercitien med Glæde
Lærer ieg. Naar ieg den kan,
Skal ieg ei hver Søndag træde
Ud paa Pladsen i den Stand.
Som Soldat man mig skal ære,
Det er Kongens eget Bud.
Sagte ieg kan exercere
Og med Flinten giøre Skud.
Ved Arbejde ieg er hårdet.
Veed at bruge Lemmerne,
Og dertil er usørfærdet
For at giøre Tjeneste.
Naar ieg hører Trommen rores,
Røres alting op i mig.
Glædeligere ei høres
End som Buldrisut i Krig.
Frisk ieg Flinten tar paa Nakken
Staaer paa Post som Muur og Mæst.
Bøder mig udi Atakken,
Og faaer Fienden overkast.
Modig Høst ieg veed at rumle,
Stride kan til Høst og Føds.
Fienden maa som Biernen brumle.
Jeg dog hannem byder trods.
Bogn og Plov ieg veed at fiore;
Jeg kan gierde, høste, slaae;
Mit Gevær ieg veed at føre,
Dette skionnet Kongen paa.
Jeg kan tørste med min Vleiel,
Og kan feist til Høve gaar
Med Madpose og med Leiel,
Det min Høsbond seie maa.
Jeg min Kiereste kan tage,
(Og ei spørge mig for Forlov)
Vi kan ogsaa Børn opdrage:
Landet har jo Folk behov?
Jeg er, som man mig vil have,
Naade Bønde og Soldat.
Jeg kan fægte, ieg kan grave,
Og ei soarer Folke-Skat.
Jeg kan fæste Gaard og Hytte,
Tiene Brodet med mit Slid.
Kort: Jeg er til dobbelt Nytte
Udi Freds og Fjends Tid.

Tekst til Planche 1 (foregående side)

Tegningen viser den kække, ferme og flinke landsoldat, som både skulle tjene som soldat samtidig med, at han skulle passe sin fæstegård og udføre hoveriarbejde for godsejeren.

Plakaten er trykt i Odense i 1774 på det kongelige privilegerede Adresse-Kontors trykkeri og blev solgt fra samme sted. Den er udformet som en hyldst til den tvangsudskrevne bondsoldats evner og tapperhed samt bondens glæde og stolthed over at skulle være bonde og soldat mod til gengæld at slippe for at betale folke- og familieskat.

Bonden selv har næppe haft den samme opfattelse.

Stavnsbåndet er fortsat ikke ophævet på dette tidspunkt, men senest udvidet fra det 4. til 40. år, og han skal stadigvæk trække for godsejeren og risikere at blive tvangsudskrevet til de hvervede regiment, hvis han ikke vil fæste en gård på de betingelser, som godsejeren har opstillet.

Praktiske oplysninger

Jeg kan kontaktes på:

- green@grifo.dk

Mine bøger:

- Slægtsforskerens ABC.
- Slægtsforskning i lægdsruller, søruller og i hærens og søværnets arkiver.
- Slægtsforskning for børn, unge og deres forældre.
- Jean Baptiste Carpentier og den franske revolution.

Bøgerne kan bestilles på Forlaget Grifos hjemmeside:

www.grifo.dk

hos netboghandlerne eller hos boghandleren.

Disposition for foredraget

- Hærens og søværnets historiske udvikling frem til 1920.
- Fra lægds- og sørulle til hærens og søværnets arkiver.
- Gennemgang af de vigtigste arkivalier i hærens og søværnets arkiver
- Besvarelse af spørgsmål.
- Afsluttende bemærkninger.

Hærens og søværnets historiske udvikling 1471-1920

- 1471: Bådsmænd, bartskærere, trompeterer udskrives fra købstæderne og lenene.
- 1550: Holmens faste stok (håndværkere, matroser, rugdreng, spillemænd) samt underofficerer og officerer. Hvervede (geworbne) soldater til fods supplerer udskrevne landsoldater og hvervede gårdryttere i ridende regimenter.
- 1661: Rytteriet og infanteriet oprettes.
- 1684: Artilleriet oprettes.
- 1701: Forordning om Landmilitsen for bønderne og deres sønner. Søofficerer (søkadetter) uddannes fra 1701.
- 1704: Forordning om søværnepligt for dem, som ernærer sig ved søfart og deres sønner i sølimitområderne inkl. købstæderne. De værnepligtige omfatter helbefarne, halvbefarne, søvante og usøvante samt skippere og styrmænd. De udskrives på session.
- 1712: Landkadetakademiet oprettes.
- 1730: Christian 6. ophæver forordningerne om landmilitsen og de nationale rytterregimenter. Hvervede ryttere antages i stedet.
- 1733: Landmilitsen genindføres. Stavnsskibet indføres for bønderkarle under 36 år, som ikke må forlade godset, hvis godsejeren kan tilbyde dem tjeneste. Gælder for hele landet dog ikke Bornholm, som er fritaget for værnepligt. Det er godsejerne, som bestemmer, hvem der skal udskrives. Sessioner for 18-36 årige afholdes hvert år straks efter Michaelis (29. september).
- 1741: Stavnsskibet udvides fra det 9. til 40. år. Hvis en soldat efter endt tjeneste som soldat ikke vil overtage en fæstegård på godsejers betingelser, kan godsejeren udskrive ham til et hvervet regiment for 6. til 8. år – undertiden op til 10 år.
- 1764: Stavnsskibet udvides fra 4. til 40. år.
- 1788: Frd. af 20. juli 1788 om stavnsskibets løsning indfører almindelig værnepligt for bondestanden. Der begyndes en afvikling af hvervningen af menige soldater til de hvervede regimenter. Over en periode 2-3 år foretages der en registrering af alle mænd på landet.
- 1802: Ordningen med nationale rekrutter ophører i 1802-03. Overførsel til Landeværnet efter 6 år ved linien og indtil det 45. år. Hvervningen af menige soldater ophører.
- 1808: Landeværnet tilknyttes bataljonerne som forstærkningsbataljoner (annekterede). Tilbage til 8 år ved linien.
- 1849: Alm. værnepligt for næsten alle unge mænd født 1826.
- 1850: Holmens faste stok afvikles over en årrække fra ca. 1850.
- 1860: Ordningen med amtskibet ophører.
- 1867: Ordningen med stillingsmænd (stedfortrædere) ophører.
- 1861: Alle værnepligtige indskrives i lægdsrullen. Hel- og halvbefarende søfolk skal overføres fra lægdsrullen til sørullen. Herudover udskrives der fra lægdsrullen mandskab til tjeneste ved søværnet som marineinfanterister m.m. uden at være indskrevet i sørullen.
- 1912: Føring af selvstændige søruller ophører. Alle værnepligtige udskrives fremover fra lægdsrullen. De, som står i sørullen bliver tilbageført til landrullen for det samme lægd.
- 1919: De civile domstole overtager de militære straffesager.

Krige 1701-1864

Krige:

- 1701-1714: Danske hjælpetropper i den spanske arvefølgekrig.
- 1709-1720: Den store nordiske krig.
- 1734-1736: Den polske arvefølgekrig. Mange af soldaterne vendte ikke hjem.
- I 1788 er Sverige i Krig med Rusland. På grund af den dansk-russiske traktat tvinges Danmark med i krigen. Den norske hær besejrer en svensk hær ved Kvistumbro. Mange nordmænd omkommer på grund af manglende forsyninger, men ellers beskedne tab på begge sider.
- 1808-09: Franske, spanske og nederlandske hjælpetropper i Danmark, 32.800 mand. De spanske tropper gør oprør og bliver af englænderne hentet på Langeland.
- Den norske hær i kamp med svenskerne ved grænsen anført af prins Christian August, som senere bliver valgt som svensk kronprins, men dør kort tid efter. I stedet bliver den franske marskal Bernadotte valgt.
- 1813-14: Det 1. auxilliærkorps (hjelpekorps). Korpset (ca. 12.000 mand) deltager i krigen på Napoleons side mod de allierede, men især mod den svenske kronprins Bernadotte, som har krævet at få Norge overdraget. Den 14. januar 1814 bliver korpset opløst som led i fredsaftalen. Russiske soldater befinder sig på dansk grund for at sikre, at Danmark overgiver Norge til Sverige i henhold til fredsaftalen. De danske deltagere får i 1858-59 mulighed for at ansøge om Sct. Helena medaljen.

- 1814: Det 2. auxilliærkorps, 10.000 mand dannes for under Bernadottes ledelse at kæmpe mod Napoleon. Bliver trukket tilbage, da den svenske kronprins Bernadotte truer at besætte Jylland på grund af Norges selvstændighedskamp anført af prins Christian Frederich af Augustenborg, som er blevet udnævnt til norsk statsholder af Frederik 6. Svenske tropper marcherer ind i Norge. Korpset nedlægges den 30. maj 1814. De russiske tropper trækkes tilbage.
- 1815 Det 3. auxilliærkorps, 15.000 mand marcherer til Frankrig, som en del af de allieredes besættelseshær. Vender tilbage til Danmark i 1818.
- 1848-50: Treårskrigen i Slesvig.
- 1864: Den 2. slesvigske krig, hvor vi mister Holsten, Slesvig og Lauenborg samt en del af Sønderjylland.

Oprør i Slesvig mod kongeloven m.m.

Landmilitsen og rytteriet fra 1701-1790

Nationale soldater (1701-1730)

Eksercits på øvelsespladser i lokalområdet på udvalgte søn- og helligdage. Kompagniovelser 4 gange om året. Senere også en årlig bataljons- eller regimentsøvelse afhængig af landets tilstand politisk og økonomisk.

Udskrevne, nationale infanteriregimenter 1701-30

- Østersjællandske Infanteriregiment.
- Vestersjællandske Infanteriregiment.
- Fynske Infanteriregiment.
- Aarhuske Infanteriregiment.
- Aalborgske Infanteriregiment.
- Riberske Infanteriregiment.
- Viborgske Infanteriregiment.

Udskrevne nationale rytterregimenter fra 1701-1715

- 2 Sjællandske nationale rytterregimenter.
- Fynske Nationale Rytterregiment.
- 4 Jydske nationale rytterregimenter.

Fra 1715-1730 udskrives rytterne fra ryttergodserne:

København, Frederiksborg, Tryggevælde, Kronborg, Antvorskov, Vordingborg, Falster, Lolland (og en del af Falster), Fyn, Dronningborg, Skanderborg og Koldinghus.

I 1730 nedlægger Christian VI (1730-46) landmilitsen og stopper udskrivningen af ryttere fra rytterdistrikterne. Fra 1730 og frem til ca. 1790 udgøres rytterregimenterne udelukkende af hvervede ryttere.

Udskrivningen genoptages i 1733, hvor følgende regimenter oprettes:

- **Fyenske Nationale Infanteriregiment (1733-63)**
Deles i 1.-3. Fynske Bataljon 1763. Ophæves i 1765.
- **Nørre Jyske Nationale Infanteriregiment (1733-63)**
Deles i 1.-3. Nørre Jyske Bataljon 1763. Ophæves i 1765.
- **Søndre Jyske Nationale Infanteriregiment (1733-63)**
Deles i 1.-3. Søndre Jyske Bataljon 1763. Ophæves i 1765.
- **Sjællandske Nationale Infanteriregiment (1733-63)**
Deles i 1.-3. Sjællandske Bataljon 1763. Ophæves i 1765.
- **Slesvigske Nationale Infanteriregiment (1737-63)**
Ophæves i 1765.
- **Slesvig-Holstenske Nationale Infanteriregiment (1737-63)**
Ophæves i 1765.
- **Oldenborgske Nationale Infanteriregiment (1737-63)**
Ændres i 1763 til Oldenborgske Bataljon, ophæves i 1765.
- **3. Sjællandske nationale Bataljon (1768-1774).**
- **1. Fynske Nationale Bataljon (1768-1774).**

Fra 1774 indgår de udskrevne værnepligtige i de hvervede regimenter.

Landrekrutter

Der blev også udskrevet landrekrutter (blev også kaldt nationale rekrutter) til fast tjeneste ved regimenterne fra 1767-1774, 1778-1802. Selv om de var udskrevne værnepligtige, blev de betragtet som hvervede. De modtog 20 rdl. i håndpenge og havde fortrinsret til at frimandstjenesten (dvs. søge arbejde, når der ikke var brug for deres tjeneste ved regimentet).

Søindrullering fra 1704

Omfatter dem, der ernærede sig ved søfart og deres sønner og som boede i et sølimit, som lå som en bræmme langs alle landets kyster, købstæderne, øerne og fjorde.

Hvor befarene, de pågældende var, havde betydning for aflønningen:

- En helbefaren 5 rdl. pr. måned.
- En halvbefaren 3 1/2 rdl. pr. måned.
- En søvant 2 1/2 rdl. pr. måned.

Iflg. forordning fra 1705:

- En person, som vil passere for **helbefaren** bør billig kunne svare til følgende poster nemlig, at forstå sit kompas og deudi springe frem og tilbage. Dernæst vide at stå til rors og styre vel, såvel udi hårdt som magsvejr. Forstå sig at gøre rede, hvorledes alt tovværket indskræres, hvoerledes tovene skal opskydes og belægges, hvorledes sejlene skal anslages og igen rebes. Vide at splejdse, knobe og kende såvel det stående som løbende redskab samt fire strenge tove, og hvorledes varpningen det ene kabel-tov skal surres på det andet. Vide at gøre alle slag steg samt være vel beløben udi alle slags skibsredskab.
- En **halvbefaren** bør i vore tanker på det mindste vide, hvor mange streger er kompas har og kende stregerne, desuden at kende alt løbende redskab, omendskønt han ikke forstår sig på, hvorledes det skal indskræres. Denæst have nogenlunde med at gå højbådsmanden til hånd udi spedsen og knobben, så han derpå kan vide at gøre forskel, såvel som kunne indtage og beslå små sejl.
- For **søvant** kan regnes den, som har faret med de små jægter og eller ved at omgå og sejle med en jolle samt ro i hult vand, fiske på havet og udføre på stor fiskeri, og tragter med tiden at vorde befaren og ved søen sig at ernære.

Iflg. forordningen fra 1770 skulle de indrullerede inddeles i fire klasser afhængig af deres befarenhed:

1. Helbefarne: seks års erfaring som sømand.
2. Halvbefarne: fire års erfaring som sømand.
3. Søvante: to års erfaring som sømand (udgik i 1861).
4. Usøvante: mindre end to års erfaring som sømand (udgik i 1861).

I forordningen fra 1861 om søindrulleringen:

1. Helbefaren: hvis han havde sejlet i 36 måneder og i denne tid havde gjort fire togter enten øst for linjen Kalmar-Rügenwalde eller vest for linjen Kap Lindenæs-Texel.
2. Halvbefaren, hvis han havde sejlet som sømand i mindst 18 måneder og i denne tid havde gjort to togter enten øst for linjen Kalmar-Rügenwalde eller vest for linjen Kap Lindenæs-Texel.

Betegnelsen halv- og helbefaren måtte ikke gives til nogen, som ikke var fyldt 18 år.

Alle værnepligtige skulle indskrives i lægdsrullen. Kun befarne skulle overføres fra lægdsrullen til sørullen.

Iflg. værnepligtsloven af 1912:

Betegnelsen »befaren« skulle gives den værnepligtige, der i 18 mdr. havde været i fart som sømand og i den tid gjort to rejser fra havne, der var beliggende vest for en linje fra Texel til Kap Lindenæs eller øst for en linje fra Rügenwalde til Kalmar.

Føringen af selvstændige søruller ophører i 1912. De, som står i sørullen, overflyttes til samme lægd i lægdsrullen.

Udskrivningsdistrikter 1733-64

Sjællandske Nationale Fodregiment (1733-64)

Mandskabet blev udskrevet fra Lolland, Falster og hele Sjælland med undtagelse af den vestlige del med samlingspladser i Esrom, Vordingborg og Ringsted) og med øvelsesplads i Ringsted.

Fynske Nationale Regiment, (1733-64)

Blev udskrevet fra Fyns Stift og det vestlige Sjælland. Regimentets samlingsplads var Odense. På bataljonsniveau i Odense, Nyborg og Kalundborg.

Nørrejyske Nationale Regiment (1733-64)

Mandskabet blev udskrevet fra Aalborg og Viborg Stifter. Regimentets samlingsplads var Hobro. På bataljonsniveau Hobro, Aalborg og Viborg.

Sønderjyske Nationale Regiment til fods (1733-65)

Mandskabet blev udskrevet fra Aarhus og Ribe Stifter. Regimentets samlingsplads: Vejle. På bataljonsniveau: Vejle, Aarhus og Ribe.

Slesvigske Nationale Regiment til fods (1737-1765)

Udskrivningsområde: Nordslesvig, Als, Ærø og Femern. Regimentets samlingsplads: Flensborg.

Slesvig-Holstenske Nationale Regiment (1737-65)

Udskrivningsområde: Sydslesvig og Holsten. Regimentets samlingsplads: Preetz.

De nationale regimenter blev i 1764-65 indlemmet i de hvervede regimenter.

Udskrivningsarkivalier frem til ca. 1788 (På landsarkiverne)

Land- og krigskommissærernes arkiver

Korrespondanceprotokoller, ruller over udskrevne soldater og ryttere, erklæringsprotokoller fra sessionerne, kopibøger vedr. skrivelserne m.m.

Amternes og amtsstuernes arkiver

Udover love, cirkulærer, plakater, også udskrivningsarkivalier. Sessionlister, ruller over udskrevet mandskab fra godserne, søindrulleringen, borgervæbningen, landeværnsmandtal, hjemsendte rekrutter fra regimenterne.

Ryttergodsernes arkiver

Lægdsruller, reserveruller, lægdsinddelingsruller, udskrivningslister over dragoner, sessionslister, march- og udredningspenge, frihedspas, egnede personer til garden til hest.

Bispeembederne, kirke-, kloster-, hospitals-, universitets- og skolegodsernes samt de private godsets arkiver

Sessionslister, lægdsruller, reserveruller, udskrivningsruller, rømninger og trætter om værnepligtige, march- og udredningspenge, frihedspas, kautionspenge m.m.

En god oversigt over udskrivningsarkivalier i Jylland

Oversigt over udskrivningsarkivalier 1700-1788

i Landsarkivet for Nørrejylland.

Udgivet af Landsarkivet for Nørrejylland. Viborg. 1972.

Kopier af udskrivningslister (1784-1815) for søværnepligtige blev sendt til de centrale udskrivningsmyndigheder i København samt registre til indrulleringsreferatprotokollerne med tilhørende journalsager (1805-47) kan findes i:

- Ekviperingssekretariatets arkiv på Rigsarkivet.
- Admiralitetskontorets arkiv (fra 1847).

Søruller fra 1802 -1912

Sørullerne omfatter:

- **Ungdomsruller.**

Fra det år, hvor de var forpligtet til at lade sig indskrive, og indtil de som 15. årige blev overflyttet til hovedrullen.

- **Hovedrullen**

Dem, som blev overført fra ungdomsrullen, eller som er flyttet til det pågældende sølimitområde (lægd), som fortsat er søværnepligtig, men som ikke er blevet slettet eller på grund af alder er overflyttet til ekstrarullen.

- **Ekstrarullen** indeholder oplysninger om dem, som er overført fra hovedrullen og som ikke forinden er blevet slettet af sørullen på grund af fritagelse, alder, kassation eller dødsfald.

- **Tilgangsrullen** er en fortegnelse over dem, som enten er til flyttet eller har opnået den alder, hvor de optages første gang. Tilgangsrullen føres hvert år, men de år, hvor hovedrullen føres, er tilgangsrullen anbragt bagerst i hvert lægd.

- **Beboerrullen** er en fortegnelse over en række nummerede huse i sølimitdistrikterne. Personerne i hovedrullen vil kunne findes i disse beboerruller, hvis der ud for deres navne står anført »Beboer stedet« efterfulgt af et nummer.

Husk også, at søruller – ligesom lægdsruller – findes i forskellige mere eller mindre identiske udgaver og derfor kan findes i mange forskellige arkiver (købstædernes, by-, herreds- og birkefogdernes arkiver, i godsarkiverne, arkiverne for udskrivningskredsens og -distrikternes arkiver og i amternes arkiver m.m. Sørullerne indeholder frem til 1861 flere oplysninger end lægdsrullerne. Indtil 1861 bl.a. om vedkommende er gift, antallet af børn, erhverv og samt oplysninger om de togter, som den pågældende har gjort. Endvidere oplysninger om skippercertifikat og styrmandspatent.

Finde søruller på Daisy:

1802 – 1861:

Arkivskaber: Generalkrigskommissariatet

Arkivserie: Sørulle (brug ikke flertalsformen: søruller).

Nr. ?	Indhold fra ?
13-1	13 1802 Dragør ekstrarulle
13-1	13 1802 Dragør hovedrulle
13-1	13 1802 Helsingør ekstrarulle
13-1	13 1802 Helsingør hovedrulle
13-1	13 1802 Holbæk ekstrarulle

Efter 1861 - 1912

Arkivskaber: Justitsministeriet

Arkivserie: Sørulle (brug ikke flertalsformen: søruller).

Nr. ?	Indhold fra ?
40-1 - 40-2	40 1 N 1863
40-3	40 1
40-4 - 40-5	40 1 M 1862

Tydning af 40-1 40-2 40 1 N 1863

40-1 40-2 40 Gruppenr.

1 = Udskrivningskredsen

N = Lægdsrulleåret 1863

1863 = Det år sørullen er ført.

Oplysninger om skippercertifikater og styrmandspatenter findes i

Arkivskaber: Admiralitetet

Arkivserie: Indrulleringssager.

Udskrivningskredse og udskrivningsdistrikter efter 1788

1788-1793

4 udskrivningsdistrikter.

Fordelt på stifter og gamle amter inden for stifterne.

Sjællands Stift m.m., Fyns Stift, Ribe Stift, Århus Stift.

1794-1851

6 udskrivningsdistrikter. Fordelt på amter.

1. sjællandske distrikt

København, Frederiksborg, Holbæk.

2. sjællandske distrikt

Sorø, Præstø og Maribo.

Fyns distrikt

Odense og Svendborg.

1. jyske distrikt

Århus, Vejle, Ribe, Skanderborg.

2. jyske distrikt

Randers, Ringkøbing og Thisted.

3. jyske distrikt

Viborg, Hjørring, Ålborg.

1851-1869

8 udskrivningsdistrikter

Fordelt på amter.

1. udskrivningsdistrikt

Staden København

2. udskrivningsdistrikt

Københavns amt, Frederiksborg, Holbæk

3. udskrivningsdistrikt

Sorø, Præstø, Maribo.

4. udskrivningsdistrikt

Odense, Svendborg.

5. udskrivningsdistrikt

Ålborg, Hjørring.

6. udskrivningsdistrikt

Viborg, Thisted, Ringkøbing

7. udskrivningsdistrikt

Randers, Skanderborg, Århus

8. udskrivningsdistrikt

Vejle, Ribe

1869-1914

6 udskrivningsdistrikter

Fordelt på amter.

1. udskrivningsdistrikt

København, Københavns amt, Frederiksborg

2. udskrivningsdistrikt

Holbæk, Sorø, Præstø, Maribo.

3. udskrivningsdistrikt

Odense, Svendborg, del af Vejle.

4. udskrivningsdistrikt

Århus, Ribe, Randers og resten af Vejle amt

5. udskrivningsdistrikt

Viborg, Thisted, Ringkøbing, Ålborg, Hjørring

8. udskrivningsdistrikt

Bornholm.

Hvornår i lægdsrullen – Lægdsrullår

	Indskrivning	Session	Tjeneste	Udsletning
1788-1802:	Ved fødslen	15 år	20-35 år	36 år
1802-1808:	Ved fødslen	15 år	22-49 år	50 år
1808-1849:	Ved fødslen	15 år	19-44 år	45 år
1850-1860:	14-15 år	22-23 år	22-37 år	38 år
1861-1868:	14-15 år	21-22 år	22-37 år	38 år
1869-1912:	17-18 år	22-23 år	22-37 år	38 år
Efter 1912:	17-18 år	20 år	20-35 år	36 år

Slå op i det alfabetiske register med sognefortegnelsen. Når der står *S* under lægdsrullen betyder det, at lægdet også er et sølimitområde. Frem til 1843 var der kun lægder på landet. Hvis en værnepligtig flyttede til byen, var pågældende fortsat værnepligtig og kan findes i nærmeste landlægd. For Københavns vedkommende i lægdet for Hvidovre. Husk, at sørullerne i modsætning til lægdsrullerne også omfattede købstæderne.

SOGNEREGISTER J				
Jerne S ←	1790-1793	1. jy. dist.	Riberhus a.	læg 45-46
	1794-1850	1. jy. dist.	Ribe a.	læg 45-46
	1851-1861	8. u. dist.	Ribe a.	læg 45-46
	1862-	4. u. kreds		læg 33
Jernløse, Nørre	1792-1800	1. sj. dist.	Holbæk a.	læg 19
	1801-1850	1. sj. dist.	Holbæk a.	læg 19
	1851-1859	2. u. dist.	Holbæk a.	læg 19
	1860-	2. u. kreds		læg 27
Jernløse, Sønder	1792-1800	1. sj. dist.	Holbæk a.	læg 18
	1801-1850	1. sj. dist.	Holbæk a.	læg 18
	1851-1859	2. u. dist.	Holbæk a.	læg 18
	1860-	2. u. kreds		læg 23
Jernved S ←	1790-1793	1. jy. dist.	Riberhus a.	læg 7-8
	1794-1850	1. jy. dist.	Ribe a.	læg 12-13
	1851-1861	8. u. dist.	Ribe a.	læg 12-13
	1862-	4. u. kreds		læg 12

A..	1793	1803	1815	1826	1851	1877	1903	1929
B..	1794	1804	1816	1827	1852	1878	1904	1930
C..	1795	1805	1817	1828	1853	1879	1905	1931
D..	1796	1806	1818	1829	1854	1880	1906	1932
E..	1797	1807	1819	1830	1855	1881	1907	1933
F..	1798	1808	1820	1831	1856	1882	1908	1934
G..	1799	1809	1821	1832	1857	1883	1909	1935
H..	1800	1811	1822	1833	1858	1884	1910	1936
J..	1801	1812	1823	1834	1859	1885	1911	1937
K..	1802	1813	1824	1835	1860	1886	1912	1938
L..	1803	1814	1825	1836	1861	1887	1913	1939
M..				1837	1862	1888	1914	1940
N..				1838	1863	1889	1915	1941
O..				1839	1864	1890	1916	1942
P..				1840	1865	1891	1917	1943
Q..				1841	1866	1892	1918	1944
R..				1842	1867	1893	1919	1945
S..				1842	1868	1894	1920	1946
T..				1843	1869	1895	1921	1947
U..				1844	1870	1896	1922	1948
V..				1845	1871	1897	1923	1949
X..				1846	1872	1898	1924	1950
Y..				1847	1873	1899	1925	1951
Z..				1848	1874	1900	1926	1952
Æ..				1849	1875	1901	1927	1952
Ø..				1850	1876	1902	1928	1953

På session efter 1788

- Husk, at sessionsmyndighederne er en civil myndighed. Først, når den pågældende er blevet indkaldt, er han undergivet den militære straffemyndighed og de militære straffe.
- Har han ikke været indkaldt, kan der ikke findes oplysninger i hærens og søværnets arkiver.

Sessionens arkiver

- Oplysningerne ligger i udskrivningskredsens/udskrivnings-distriktets arkiv på landsarkiverne.
- Sessionernes var fælles for hæren og søværnet.

Udover søruller og lægdsruller m.m. findes:

- Ekspeditionsprotokoller med oplysninger om fremmøde, udeblivelse, bedømmelse, udskrivning og kassation.
- Lodtrækningslister.
- Rekrutruller.
- Befarenhedslister.
- Forhandlingsprotokoller med kortfattet notat om sessionens afholdelse, hvem som forestod sessionen samt sessions medlemmernes underskrifter m.m.
- Arkivaliter om lægder og lægds mænd m.m.

Om mandskabet højde og personlige egenskaber

- a. Til den kongelige garde til hest og til fods udtoges de smukkeste og anseeligste folk med en højde af 67 tommer eller derover.
- b. Til det øvrige kavalleri samt til artilleriets trænkonsabler udtoges folk med en højde af ikke under 64 tommer og ikke over 67 tommer og blandt dem, som var vant til at omgås med heste.
- c. Til artilleriets konstabler og håndværkere samt til pontonerkompagniet udtoges folk med en højde af ikke under 63 tommer og over 67 tommer.
- d. Til ingeniørkorpset med undtagelse af håndværkere, udtoges folk med en højde på 63 tommer eller derover, helst jordarbejdere.
- e. Til jægerkorpset og infanteriet udtoges folk med en højde på 61 tommer og derover.

De værnepligtige, som enten på grund af manglende soldatermål eller på grund af mindre betydelige svagheder eller legemsfejl ikke ansås egnet som soldater, men på den anden side heller ikke kunne erklæres for aldeles tjenstdygtige, skulle udskrives som militærarbejdere til hæren eller flåden.

Den helbredsmæssige bedømmelse blev foretaget af lægen på sessionen – som regel kredslægen.

Frode Valdemar Frederik Brandt, søn af Carl J. Brandt, født i København i 1851, 63 tommer høj. Det fremgår, at han har været indkaldt den 15/1- 74 til den 28/9 75 og igen fra den 13/8 76 til den 28/9 76.

Endvidere står der, hvor han er flyttet fra: 1-1-Æ-4014, dvs. 1. udskrivningskreds, lægd 1 = København i Lægdsrulleåret Æ = 1875 , hvor han er indskrevet under nr. 4014. Det fremgår også, at han er udskrevet til 4 Dragregmt = 4. dragonregiment.

Længere nede fremgår det, at han er fraflyttet til 1 -1- A - 3146. dvs. han flytter tilbage til 1. udskrivningskreds, lægd 1 = København i lægdsrulleåret A = 1877 , hvor han er indført under nr. 3146. Bemærk, at han får et nyt litra og et nyt nr., når han vender tilbage til København.

Frode Valdemar Frø. Carl J. Brandt	18 51 63	d. 15/1 74	d. 28/9 75
Frø. Frederik Brandt	d.	13/8 76	28/9 76
Bedtegninger: fra 1-1-Æ 4014. 1874-4 Drag Regmt			
I - i A 3146-			
	18	d.	d.

Her er så Jens Christian Wiingaard, som er indskrevet i lægdsrulleåret $\text{Æ} = 1875$ under nr. 4861. Han er søn af detailist Rudolf Theodor Wiingaard, født i Sankt Knuds sogn i Odense den 16. februar 1879, udskrevet til Forpl. Kps. dvs. forplejningskorpset, hvor han er mødt den 1/11 1905 og hjemsendt den 8/10 1906. Der er anført en række adresser, som han har boet på i København. Det fremgår, at han er kommet fra I-2-Z 472, dvs. 1. udskrivningskreds, lægd 2, hvor han kan findes under lægdsrulleåret Z = 1874, nr. 472. Det fremgår også, at han er stud. juris. I 1902 har han været på session, hvor han er blevet målt til 68 tommer. I parentesen fremgår hvilken enhed, man bedømmer han er velegnet til = EK9T. Uds. betyder udsat indkaldelse i 3 år. I 1905 er han fortsat 68 tommer høj, man beslutter at udskrive ham til EK2. Han har trukket lodtrækningsnummer 1835. Det fremgår også, at han den 7/3 1906 er blevet udnævnt til underkorporal og den 8. oktober 1906 til korporal. Men hvad står forkortelserne EK9T og EK 2 for?

Lægdet Nr.									
Bogstav.	Nr.	Den Værnepligtiges fulde Navn.	Faderens eller Moderens Navn og Stilling.	Fødested.	Fødselsaar og Fødselsdag.	Afdeling.	Mødt.	Hjemsendt.	
A	4861	Jens Christian Wiingaard	Rudolf Theodor Wiingaard	Odense Skibsk.	1879 d. 16/2	Forpl. Kps.	d. 1/11 1905	d. 8/10 1906	
10/6 Vedtegninger: H. Jørgensen 8-3 L 2 Z 472 Skid iis H. Jørgensen 2 1/4 1902: H. Jørgensen 7-3 sk. 1902-68" (E 9 T.) Has 3 dar. H. Jørgensen 2 1/2 1902: H. Jørgensen 30-11. 40. 1901-68" EK 2 - 1835 H. Jørgensen 2 1/2 1903: Rindhusestr. 8-3. 7/3 1906 Underk. 8/10 1906 Korp 11/04 Læringsvej 7-2 H. Jørgensen 2 1/2 1904 - - - H. Jørgensen 2 1/4 1904. Guldalmsgade 5 1/2 t. v. H. Jørgensen 2 1/2 1904. Thorshøjsgade 4 1/2 t. v. H. Jørgensen 2 1/2 1904. Rindhusestr. 6 1/2									

Udskrivningskoder fra 1855

1855

Betinget tjenstdygtige, dvs. militærarbejdere

- MA 1 Infanteripionerer, ambulancesoldater.
- MA 2 Køresvende og hestepassere (hestevartere).
- MA 3 Alle øvrige militærarbejdere.

Først fra 1862 kom der koder på de tjenstdygtige

1862

Ubetinget tjenstdygtige

- EK 1 Søværnet.
- EK 2 Gardere til hest og til fods.
- EK 3 Kavalerister, artillerister, trænsoldater.
- EK 4 Ingeniører, artilleriets konstabler, håndværkere samt mandskab til pontonkompagniet.
- EK 5 Infanterister.

Betinget tjenstdygtige, dvs. militærarbejdere

- M 1 Militærarbejdere ved søværnet.
- M 2 Infanteripionerer og ambulancesoldater.
- M 3 Køresvende og hestepassere.
- M 4 De øvrige militærarbejdere ved hæren.

1869

Betinget tjenstdygtige, dvs. militærarbejdere

- M 1 Militærarbejdere ved søværnet.
- M 2 Forplejningskorpsets mandskab.
- M 3 Køresvende og hestepassere.
- M 4 De øvrige militærarbejdere ved hæren.

1876

Betinget tjenstdygtige, dvs. militærarbejdere

- M 1 Trænsoldater og hestepassere.
- M 2 Sygepassere.
- M 3 De øvrige militærarbejdere ved hæren.

1894

Ubetinget tjenstdygtige

- EK 1 Søværnet
- EK 2 Fodfolket.
- EK 3 Livgarden.
- EK 4 Rytteriet.
- EK 5 Feltartilleriets kopnstabler.
- EK 6 Feltartilleriets trænsoldater.
- EK 7 Fæstningsartilleriet.
- EK 8 Ingeniører.
- EK 9T De tekniske afdelinger.
- EK 9H Hestepassere og trænsoldater.
- EK 9S Sundhedstropperne.

Herudover kan der være tilføjet et a = særlig egnet eller et b = anvendelig.

EK 9T, står således for de tekniske afdelinger.

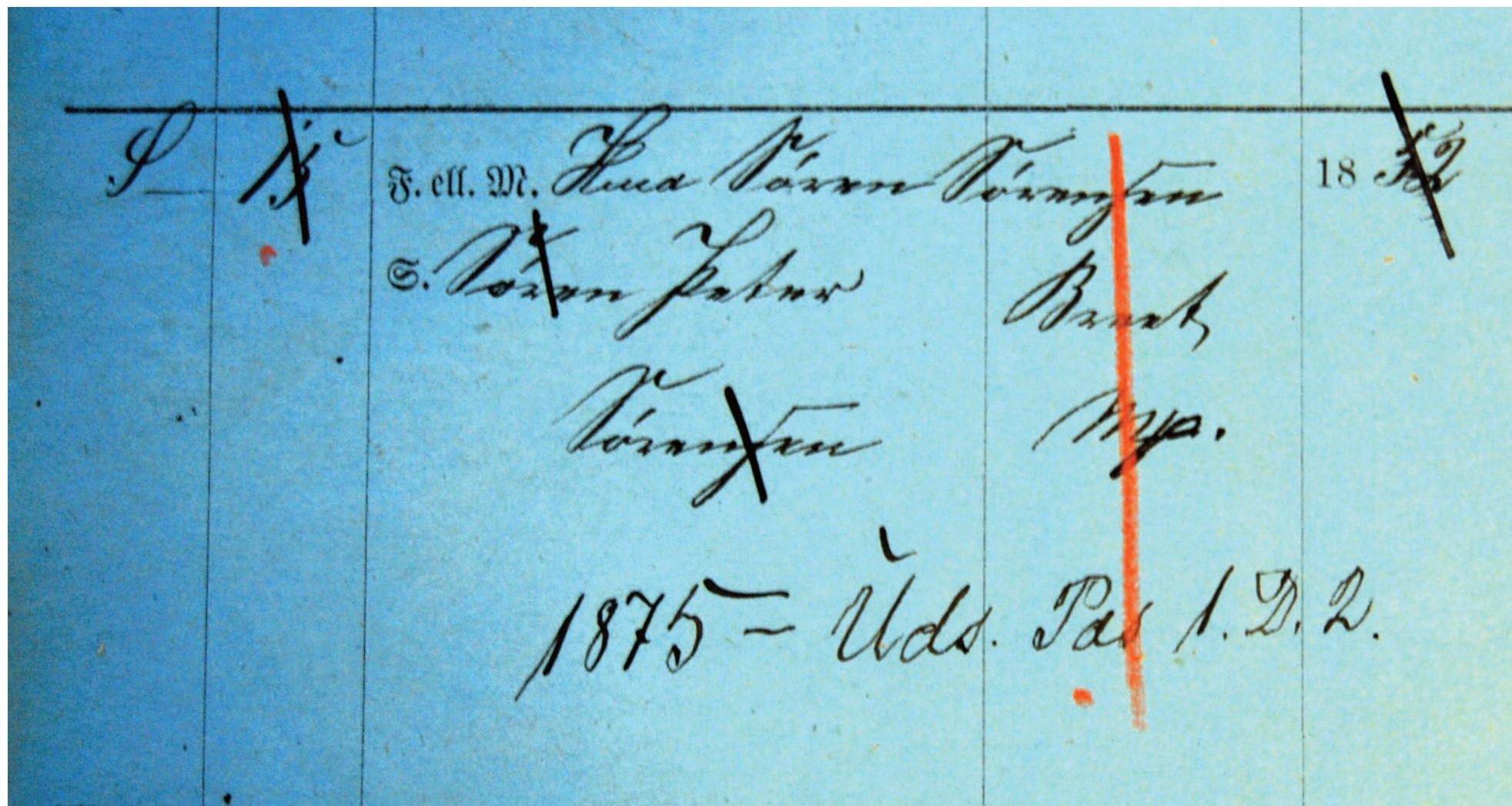
EK 2 står for fodfolket.

I 1912, 1925 og 1947 kom der igen nye koder.

I lægdsrulleåret S = 1869 under nr. 15 er Søren Peter Sørensen, søn af hsmd (husmand) Søren Sørensen boende Breet Mk (Breet mark), indskrevet i lægdsrullen. Han er således 17 år ved indskrivningen.

Nedenunder står der 1875 Uds. Pas. 1.D.2.

Hvad betyder det?

Udskrivnings- og kassationskoder fra 1912

1912

Ubetinget tjenstdygtige

- K I 1 Søværnet, særlig egnet.
- K II 1 Søværnet, anvendelig.
- K I 2 Fodfolksregimenterne, særlig egnet.
- K II 2 Fodfolksregimenterne, anvendelig.
- K I 3 Livgarden, særlig egnet.
- K II 3 Livgarden, anvendelig.
- K I 4 Rytteriet, særlig egnet.
- K II 4 Rytteriet, anvendelig.
- K I 5 Feltartilleriets konstabler, særlig egnet.
- K II 5 Feltartilleriets konstabler, anvendelig.
- K I 6 Feltartilleriets trækonstabler, særlig egnet.
- K II 6 Feltartilleriets trækonstabler, anvendelig.
- K I 7 Ingeniører, særlig egnet.
- K II 7 Ingeniører, anvendelig.
- K I 8 Kyst- og fæstningsartilleriet, særlig egnet.
- K II 8 Kyst- og fæstningsartilleriet, anvendelig.

1912

Betinget tjenstdygtige (militærarbejdere)

- K II 9 Trænet, anvendelig
- K II 10a Arbejdstopper, kan følge med på march.
- K II 10b Arbejdstopper, kan ikke følge med på march.

Særlige vedtegninger kan være tilføjet ovennævnte:

- F = Egnet til forplejningskorpset.
- H = Egnet til heste og træntjeneste.
- L = Egnet til dyrlægetjeneste.
- S = Egnet til sundhedstroppern.
- T = Egnet til teknisk korps.

Kassationskoder

Kassationskoderne er meget omfattende. På landsarkiverne findes de relevante cirkulærer, hvor man kan se, hvad koderne betyder.

I = Romertallet angiver, at han er uskikket til al krigstjeneste.

Bogstavet angiver, hvor legemsfejlen, manglen, sygdommen eller svagheden er lokaliseret.

A = Ingen bestemt legemsdel, f.eks. sindssygdom, åndsvagthed.

B = Sæde i hovedet.

C = Sæde i hals og krop.

D = Sæde i overekstremiteterne.

E = Sæde i Underekstremiteterne.

Tallet angiver hvilken fejl, mangel, sygdom eller svagthed, det drejer sig om.

Uds. Pas. I.D.2.

Uds. Pas. = Udygtighedspas.

I = Uskikket til al krigstjeneste.

D = Sæde i overekstremiteterne.

2 = Betydelig svinde i arm eller hånd med nedsat kraft.

Manglende underretning om flytning ud af lægdet, udeblivelse fra session eller indkaldelse

Bliver angivet med

Før 1869: § 18, § 42, § 43 og § 44.

Fra 1869: § 13, § 14, § 37, § 49 og § 50.

Fra 1912: § 13, § 29, § 43 og § 44.

Bøder fra 2 til 200 rdl. (fra 4 til 400 kr.). Evt. arrest. Udeblivelse fra indkaldelse kunne straffes efter den militære straffelov.

Christian Faninger Nielsen, faderen Niels Olesen, fødested Green, født i 1842 er overflyttet som helbefaren nr. 5 fra lægdsrullen for samme lægd (Sædding). Den 29/11 69 anmeldt, at han tager hyre med fremmede nationers skibe. I 1870, hvor han er 28 år, bliver han forlods indkaldt i henhold til § 37, men dukker ikke op og formentlig aldrig udskrevet til tjeneste.

10 Lægds Nr. 45 (Ringkjøbing Amt Sædding Sogn.) 10

Bog- stav.	Nr.	Den Børnepligtiges fulde Navn.	Faderens eller Moderens Navn og Stilling.	Fødested.	Fødselsaar og Fødselsdag.	Bopæl.
I	1	Christian Faninger Nielsen	Niels Olesen	Green	18 42 d.	
Bedtegninger: for Lægdsrullen Nr. 23 som Helbefaren Bpsheds Nr. 5 i Sædding 29/11 69 anmeldt at tage hyre med fremmede Nationers Skibe 1870 forlods indkaldt § 37-						

Regimentets navnekæder

- Som hovedregel skal regimentets arkiver findes under det navn, som regimentet har i dag eller det navn, det havde, da det blev nedlagt.
- Hvis du f.eks. har en slægtning, som i 1797 har været indkaldt til tjeneste ved Kongens Regiment, så findes Kongens Regiments arkiver under 4. Bataillon.
- Men hvis den pågældende havde været i Drabantgarden (Drabantkorpset), som blev nedlagt i 1764, så skal arkivet findes under Drabantkorpset eller Drabantgarden.
- Daisy har gjort det noget nemmere, da man nu også kan søge på regimentsnavnet; men husk, at der f.eks. godt kan være flere regimenter, som kaldes Kongens eller Kronprinsens regiment, så det er vigtigt at kontrollere, at det er det rigtige regiment, du har fundet... Kig på årstallene.
- Husk, at nogle regimenter og kompagnier havde navn efter regimentschefen eller chefen for kompagniet, men skal normalt findes under regimentets officielle navn.
- En division består af forskellige våbenenheder.
- En bataljon ca. 1.000 – 1.500 mand.
- Et regiment ca. 1.000 – 1.500 mand.
- Et kompagni ca. 120 mand.
- Vær også opmærksom på, at man på DAISY nogle gange skal skrive »bataillon« og ikke »bataljon« for at finde den pågældende bataljon.
- Vær ikke overrasket over, at der står noget helt andet på kassen, som du bestiller, da betegnelsen m.m. betyder »med mere«, dvs, at der ligger noget mere i kassen.

1867-1951 4. Bataillon

1865-1867 4. Infanteriebataillon

1863-1865 4. Infanteriregiment

1860-1863 4. Infanteriebataillon

1842-1860 4. Linie-Infanterie-Bataillon

1839-1842 3. Livregiment til Fods

1808-1839 Kronens Regiment til Fods

1766-1808 Kongens Regiment

1749-1766 Kronprins Christians Regiment

1730-1749 Fyenske geworbne Regiment

1729-1730 Prins (Arveprins) Frederiks Regiment

1679-1729 Fyenske Regiment

1661-1679 Fyenske Landregiment til Fods

1614-1661 Fyenske Kompagni af »Jydske Regiment Knægte«

Kaldenavne

1675-1677 Cicignons Bataillon

1663-1679 1. Fyenske nationale Regiment

Seddelkartoteker og bøger

Officerer:

I.C.W. Hirschs' 12 håndskrevne bind om »*Danske og Norske officerer 1648-1814*«. Findes bl.a. på Rigsarkivet og Det Kgl. Bibliotek.

V. Richters to bøger om »*Den danske Landmilitæretat 1801-1894*«.

Kongelig udnævnte militære og civile embedsmænd ført frem til 1796.

Schiøpffes Samling om Danske som officerer i fremmed krigstjeneste 1815-1956

Seddelkartoteker m.fl. på Rigsarkivet (nogle findes på film)

- Erindringsmedaljen for slaget på Reden 1801.
- Drabantgarden og Slesvigske Gendarmerikorps.
- Skandinaviske frivillige i de slesvigske krige.
- Faldne i Istedslaget.
- Faldne 1848-50 og 1864.
- Sct. Helena Medaljen.
- Carl af Hessens Arkiv. Personelsager.
- Berliens kartotek. Officerer og militære afdelinger 1679-1721.
- Fodfolkets underofficerer og spillemænd med (1700-1960)-
- Rytteriets underofficerer med reference til stambøger (1700-1960).
- Artilleriets underofficerer (1700-1960).
- Artilleriets underofficerer. Kartotek over frisedler før 1842.

- Raket-, Sappør- og Ingeniørkorpsets underofficerer (1800-1960).
- Kirurger, feltskærere, dyrlæger og kursmede, feltpræster, fanesmede m.fl. (1700-1960).
- Kadetattester (fødsels-, dåbs- og helbredsattester).
- Reserveofficersaspirantskolen 1861-1868.
- Centralkorporalskolen 1867-1868.
- Kommandoskoler 1848-1849. Artillerikadetter. Stykjunkere.
- Justitsarkivet med bl.a. frisedler.
- Militære skiftesager.
- Livgardens justitsprotokoller fra 1680.
- 1. Feltartillerireg. justitsprotokol.
- Holstenske infanterireg., 15. Bataillons edsprotokol.
- Grenaderkorpset, justitsprotokol.
- 4. Dragonregiments justitsprotokol
- 1.-4. Dragonregiments Justitsprotokol.
- Fæstninger. Justitsprotokol.
- Generalhvervekommissionen 1764-1810.
- Mønstringer i Rendsborg fra 1748.
- Bestallinger for afdøde officerer 1809-1850.
- Notater om artilleriofficerer.
- Rejserapporter fra officerer 1769-1913.
- Forsvarets Billedarkiv m.fl.

Frisedler

Der findes et omfattende papirkartotek over frisedler (dvs. tilladelser til at indgå ægteskab m.m.) til menige og underofficerer.

Arkivskaber: Forsvarets arkiver

Aktivserie: Frisedler

Hærens arkiver vedr. regimenterne

De hvervede menige soldater

- Modtog håndpenge ved hvervningen.
- Danmark havde hvervekontorer i bl.a. Tyskland.
- De hvervede skulle være europæere fra en af de tre hovedreligioner.
- Mindst 65 tommer høje.
- Måtte ikke være kagstrøget eller brændemærket.
- Tjeneste for 8, 10 eller 12 år. Mulighed for at forlænge kontrakten.
- Mellem 18-34 år (ændret til 30 år).

Hvor findes oplysningerne?

I princippet skal arkivalierne (oplysninger) om såvel de hvervede som de udskrevne findes de samme steder dvs. i regimentets arkiv. For at finde arkivalierne skal man vide soldatens regiment, og hvornår han har været i tjeneste.

Regimenternes arkiver

Regimenternes arkiver består af mange forskellige arkivalier, f.eks:

- **Stambøger** mere eller mindre fyldige personoplysninger. Kaldes nogle gange for **Til- og Afgangsprotokoller** eller **Stamsedler**.
- **Befalingsbøger** vedr. de befalinger, som enheden selv udsteder.
- **Dagbøger** vedrørende begivenheder i enheden.
- **Disciplinærbøger** med oplysninger om disciplinære straffe, kaldes nogle gange for **Straffebøger** eller **Justitsprotokoller**.
- **Edsprotokoller**.
- **Fortroligt eller klassificeret arkiv**, normalt mobiliserings- og personelsager.
- **Indgående skrivelser** eller indkomne sager.
- **Konduite-** og/eller **Forfremmelseslister** over officerer m.fl.

- **Korrespondancebøger** vedr. udgået post evt. med kopi af brevet.
- **Listebøger**, oprindelige over heste, men senere blandet bogføring.
- **Ordrebøger** vedr. ordrer fra overordnede kommando-myndigheder. Bliver også kaldt paroljournaler.
- **Personalia**, personelloptegnelser udover dem, som findes i stambøgerne.
- **Rapportbøger** oversigtsbog over personel og heste, liste over officerer og underofficerer, evt. med sidstnævntes koner og børn, herunder datoer for giftermål og fødsler m.m.
- **Registraturbøger** med registrering af indgået post. Senere erstattet af postlister og emnekort.

Stamblade i Krigsministeriets Arkiv

Husk, at der i **Krigsministeriets arkiv** findes en omfattende samling af stamblade for officerer, menige, stampersonel og underofficerer samt civil ansatte, som har gjort tjeneste i hæren, søværnet, flyvevåbnet i nyere tid. Nogle med billede af den pågældende.

- 1880 Officersstamblade, Hæren og Flyvevåbnet
- 1900 Officersstamblade, Læger, tandlæger og dyrlæger
- 1900 Officersstamblade, Lærere ved forsvarets skoler
- 1823-1999 Stamblade (menige, stampersonel og underofficerer samt civile); Hæren, Søværnet, Flyvevåbnet.

Selv om det oplyses, at arkivet dækker perioden fra 1823-1999, så er der kun få stamblade før ca. 1920. For at finde et stamblad skal man blot vide pågældendes navn, hvor og hvornår pågældende er født.

Hærens skoler

Skoler for hærens børn

I flere garnisonsbyer var der oprettet ganisonsskoler, således i København, Rendsborg (1695), Kristiania og Trondhjem. I 1734 ophævedes de gamle regiments- og kirkeskoler i København. I stedet oprettes fire nye skoler, hvor de mindre børn gratis lærte skrivning, dansk og tysk samt regning. Pigerne lærte at sy. Forældrene fik 1 skilling daglig til hvert barns opdragelse. For pigerne til deres 10. år og for drengene til deres 15. år, hvis forældrene forpligtede sig til, at drengene blev soldater. Fra 1814 måtte forældrene ikke forhindre deres børn i at gå i skole.

I København var der indrettet skole på Sølvgades Kaserne. Artilleriet og fodregimentet på Christianshavn havde også deres egen skole, den Classenske Legatskole (stambøger og elevprotokol fra 1820). Herudover var der indrettet skole i Christians Plejehus i København og i Eckenförde.

Der findes skolearkiver bl.a. i Direktionen for Garnisionsskolerne.

Skoler for hærens børn frem til 1868

Regiments- og kirkeskoler til 1734.

Ladegården i København 1710-68.

Garnisonsskoler fra 1734-1868.

Christians Plejehus 1764-1864.

Classenske Legatskole fra 1793.

Garnisonsskoler i de større byer.

Andre af hærens skoler:

- Landkadetakademiet (1712-1861).
- Det Kongelige Artillekadetinstitut (1744-1863).
- Hærens Gymnastikskole (1804-1951).
- Ride- og Beslagskolen (1809-1938).
- Hærens Elevskole (1816-1912).
- Kongelige Artillerikorps Underofficersskole (1816-1912).
- Den Kongelige Militære Højskole (1830-1868).
- Underofficerskoler, korporalskoler (1848-1951).
- Eksercerskoler i Fredericia, Horsens, Kronborg, København, Nyborg, Odense, Randers, Slesvig, Ålborg (1848-52, 1864).
- Reserveofficeraspirantskoler (1861-1868).
- Hærens Officersskole (1868-).
- Intendanturkorpssets Skole, Hærens Forplejningskorps (1868-).
- Infanteriskolen, også kaldt skydeskolen (1869-1974).
- Panserskolen (1875-1938).
- Lægekorpssets skoler (1881-).
- Infanteriets Reserveofficersskole på Kronborg (1887-).
- Sygehjælper skolen (1897-).
- Kystartilleriets Befalingsmandsskoler (1909-1932).
- Rekrutskoler under sikringsstyrken (1914-19).
- Infanteriets Befalingsmandsskole i Århus (1909) og Sønderborg (1926-) m.fl.
- 1. Artilleribataljons befalingsmandsskoler (1923-).
- Artilleriskydeskolen (1923-).
- Ingeniørtroppernes Skoler (1923-).
- Telegraftroppernes Skole (1951-).

Andre arkiver om de menige soldater

Husk den administrative opdeling.

Husk, at en ansøgning, brev eller sag som hovedregel starter ved regimentet og herfra videre gennem det administrative system og måske helt op til kongen. Sagen kan have efterladt sig oplysninger eller dokumenter i alle led af sagsbehandlingen.

Et eksempel fra 1797-98

1. En hvervet soldat indsender ansøgning til regimentet om orlov for at rejse til udlandet. Ansøgningen videresendes til:
2. Generalitets- og kommandokontoret, som igen videresender ansøgningen med indstilling til:
3. Generalitets- og Kommissariatetskollegiet, som udarbejder en beslutning (evt. ad mandatum, dvs. på kongens vegne efter mandat af kongen) eller til forelæggelse for kongen:
4. Kongen (kgl. ordrer og resolutioner).

Udover regimentets arkiver, så kan der måske findes oplysninger om den pågældende i:

Straffe

- Generalauditoriatets arkiv (1652-1848).
- Krigsministeriets arkiv (1848-1950).
- Overkrigsrettens arkiv (ankesager).

Syge og svagelige

- Ladegården i København (1710-68)
- Garnisonskompagniet, en slags invalidekompagni (1739-87).
- Christian Plejehus (1764-1864).
- Garnisonshospitalet i København (1818-1928).
- Kommunehospitalet (1928-1965), bl.a. kassationsprotokoller.

Straffeanstalter

- Bremerholm (1675-1678, 1684-1739), findes i arkivet for Holmens chef.
- Kastellet i København (1680-1881).
- Københavns Stokhus (1774-1860).
- Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn (1820-), også arbejdsbog for Kastellets Krudttårns fanger og slaver.
- Københavns Fæstning (1680-1881), materiale vedr. fanger og slaver på Kastellet.
- Det kgl. Generalkommissariatskollegium (1831-1847).
- Kronborg (1655-1878). Kig i Generalauditøren, auditøren for Kronborgs arkiv samt i Fæstningskommandantens arkiv.
- Rendsborg (1760-1878). Kig i Generalauditøren, Auditøren for Rendsborgs arkiv.
- Holmens chef (Søetaten), Justitssergeanten - Gammelholms hovedvagt (1785-1867).

Spidsrodsstraffen blev først afskaffet i 1836.

De slesvigske krige 1848-50 og 1864

De indkaldte

- Eksercerskolerne i København.

De sårede eller syge

- *Lazaretter i forbindelse med krigen 1848-50, 1864. m.m.*
Arkivskaber: Forsvarets Lægekorps
Arkivserie: Lazaretter Treårs-krigen (også krigen 1864 m.m.)

De faldne

- Opslagsværker om de faldne i 1848-50 af A.D. Cohen og krigen i 1864 af V. Cohen findes ved receptionen på Rigsarkivet. Et navnerregister kan findes på internet www.strandparken33.dk/page4.html
- Herudover findes på Rigsarkivet ved receptionen forskellige registre over danske krigsfanger 1848-50 og 1864, faldne danske underofficerer i 1864, sårede danske soldater i 1864 og danske soldater i preussisk og Østrig/ungarsk fangeskab m.m.

De overlevende

Husk, at ansøgningerne nogle gange skal findes under pågældendes soldaternavn (ofte det sted, hvor han kommer fra).

- **Tapperhedsmedaljer.** Indstillingerne er bevaret, men medaljerne blev aldrig udleveret af politiske grunde.
- **Erindringsmedaljen** først uddelt i 1876.
Kopi af ansøgninger findes i publikumsarkivet på Rigsarkivet. Både de bevilgede og afslåede.
Senere ansøgninger bl.a. fra udlandet kan findes i det samme arkiv.
 - Arkivskaber: Medaljesager.
 - Arkivserie: Senere ansøgninger.

- **Jublæumsgaven (40 år)** for deltagelse i krigen 1848-50.
Et engangsbeløb på 100 kr. Ansøgninger fra 1898.
Ansøgningerne er opstillet i publikumsmagasinet på Rigsarkivet opdelt på byer, amter og udlandet.
Øvrige arkiver i Finansdepartementet, sekretariatets arkiv.
- **Livsvarig hædersgave** på 100 kr. i 1906 til veteranerne fra 1848-50.
Ansøgningerne er opstillet i publikumsmagasinet på Rigsarkivet opdelt på byer, amter og udlandet.
Øvrige arkiver i Finansministeriet, enkeforsørgelseskontoret.
- **Livsvarig hædersgave** på 100 kr. i 1914 til veteranerne fra 1864. Navneliste kan findes i Rigsarkivet reception.
Ansøgningerne bestilles med angivelse af det nummer, som findes via navnelisten. Ansøgningerne befinder sig i Invalidebestyrelsens arkiv.
- Medaljesager m.m.: Se også under arkivskaber: Medaljesager, hvor der findes en masse om de slesvigske krige.
Bl.a. findes et særskilt arkiv med de ansøgninger, som er indsendt senere fra udlandet opdelt på det land, hvor ansøgeren boede på ansøgningstidspunktet.

Invalider og efterladte

- Hvis den pågældende er blevet invalid eller dræbt i krigen findes der mange oplysninger om den pågældende og evt. familie i arkivet for **Bestyrelsen for de Militære Underklassers Pensionering m.m. (invalidebestyrelsen)**, som gennemgås senere.

Beretninger om krigen

- Krigsarkiverne, beretninger om de krigene m.m.

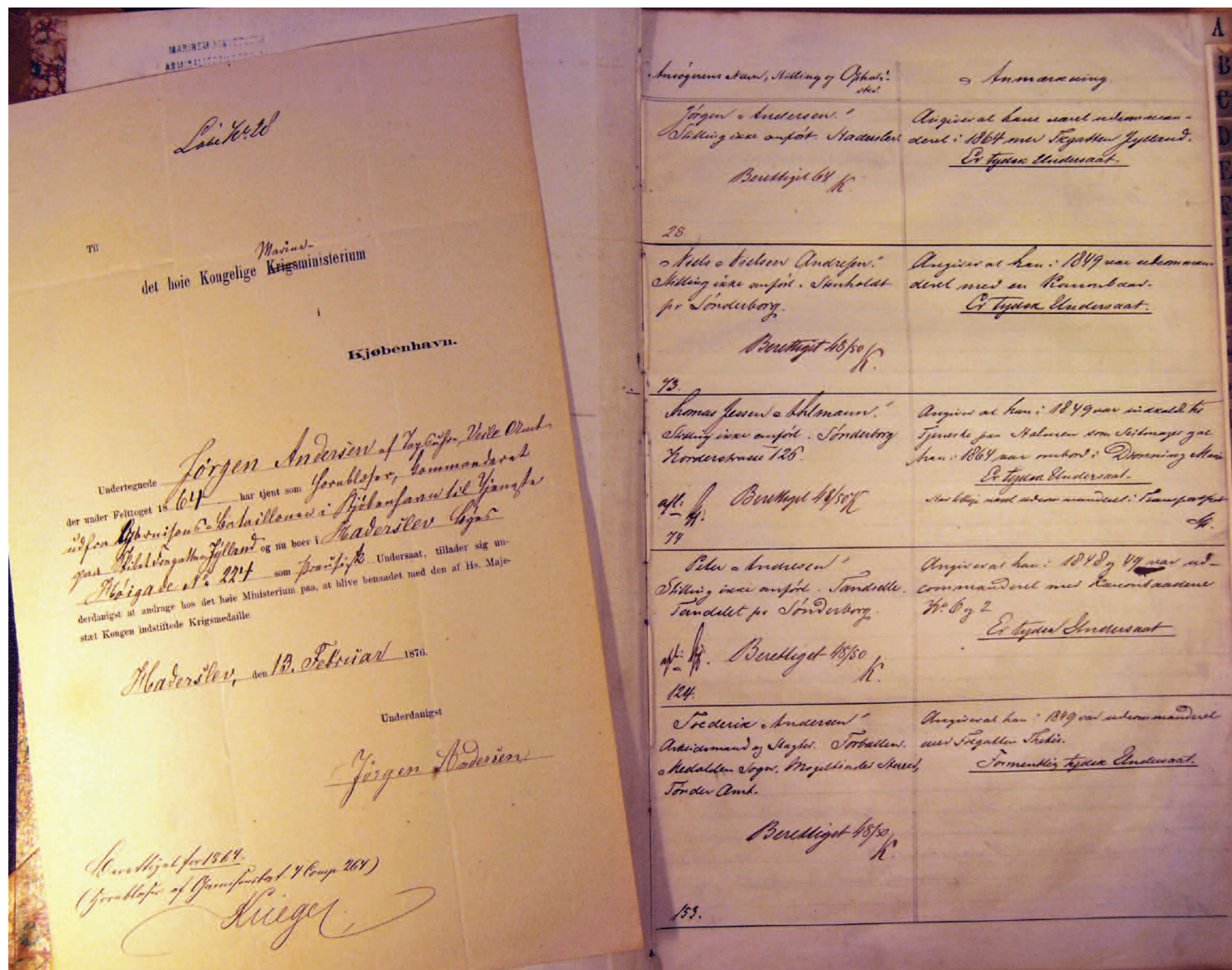
Ansøgninger om erindringsmedalje fra søværnets personel

Arkivet består af en protokol og en række ansøgninger. Ansøgerne er indført i protokollen, så man skal bestille begge arkivalier.

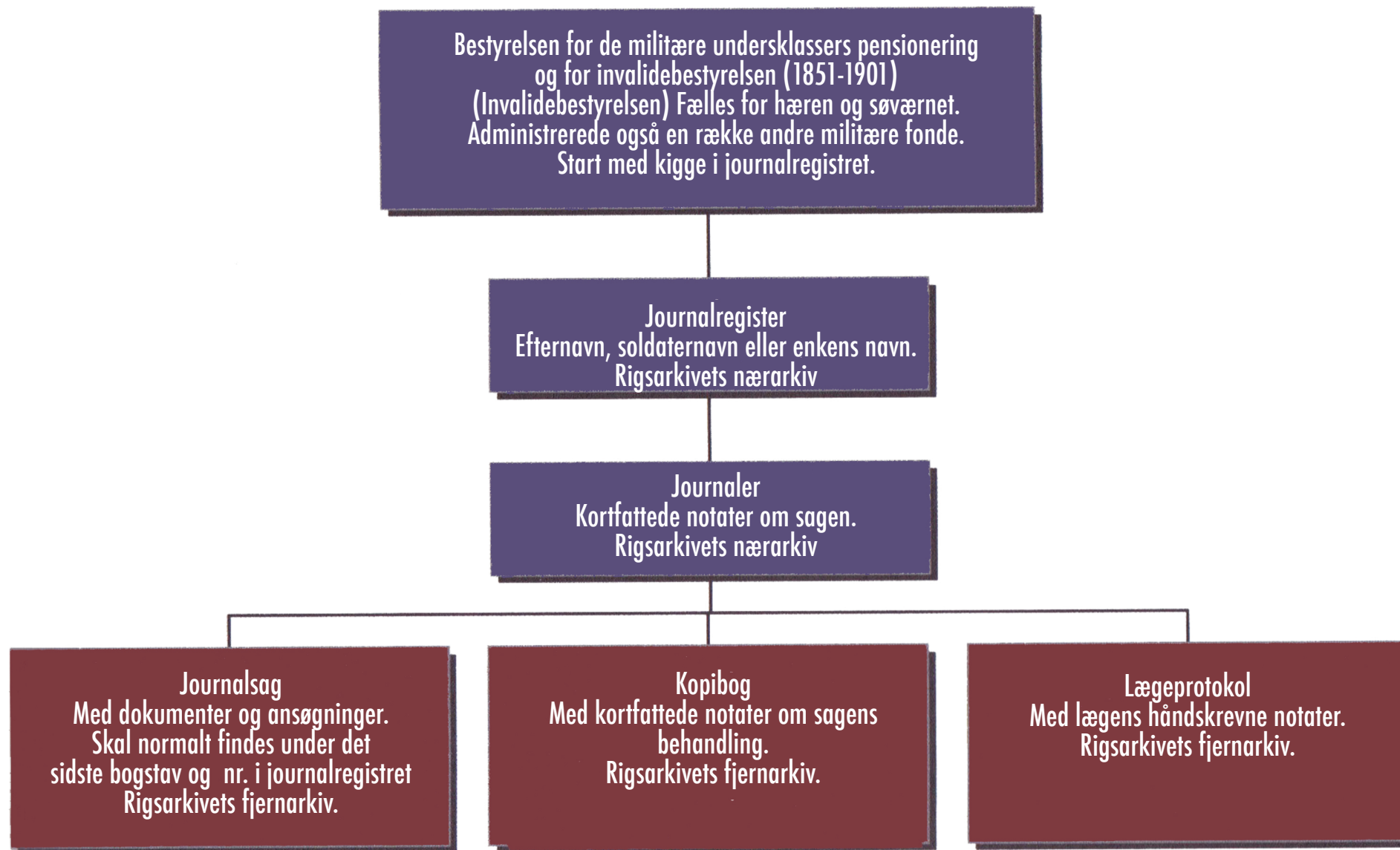
Arkivskaber: Marineministeriet

Arkivserie: Andragender om erindringsmedalje

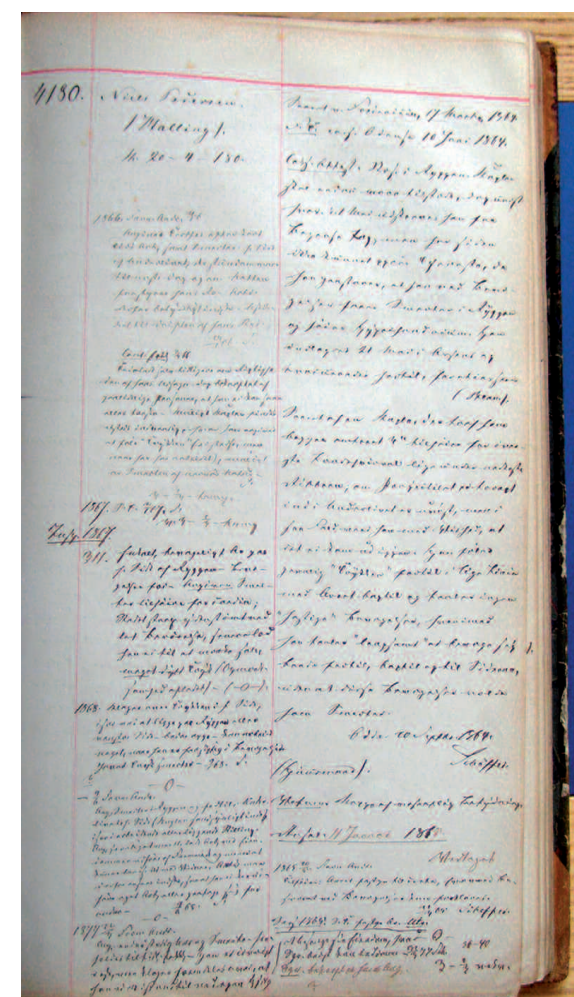
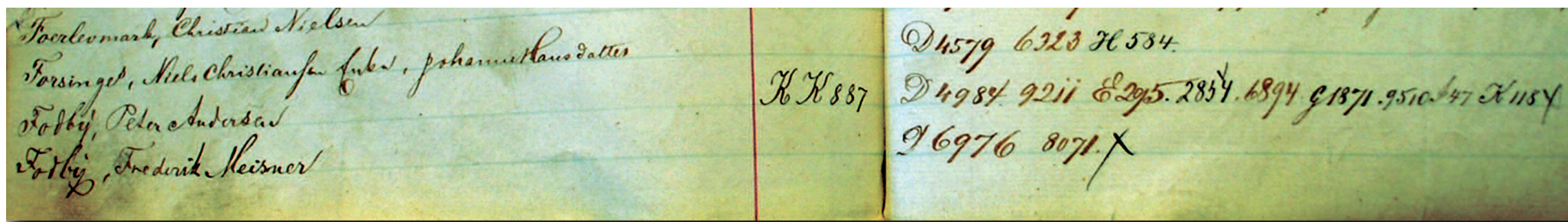
1. Register
2. Andragender fra danske undersåtter i udlandet samt fremmede undersåtter om erindringsmedaljen 1848-1850 og 1864

Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og for invalideforsørgelsen (Invalidebestyrelsen)

Journalregister

Hærens straffearkiver

Findes først og fremmest i regimentets auditørs arkiv.
Søg på regimentets navn i www.daisy.sa.dk

Et eksempel på søgning efter auditøren ved Kongens regiment omkring 1780

Officielle navne

1658 1661 Auditøren ved Fyenske Kompagni af »Jydske Regiment Knægte«.
1661 1679 Auditøren ved Fyenske Landregiment til Fods.
1679 1729 Auditøren ved Fyenske Regiment.
1729 1730 Auditøren ved Prins Frederiks Regiment (Arveprins).
1730 1749 Auditøren ved Fyenske geworbne Regiment.
1749 1766 Auditøren ved Kronprins Christians Regiment.
1766 1808 *Auditøren ved Kongens Regiment.*
1808 1839 Auditøren ved Kronens Regiment.
1839 1842 Auditøren ved 3. Livregiment til Fods.
1842 1860 Auditøren ved 4. Linie-Infanteri-Bataljon.
1860 1863 Auditøren ved 4. Infanteribataillon.
1863 1865 Auditøren ved 4. Infanteriregiment.
1865 1867 Auditøren ved 4. Infanteribataljon.
1867 1880 Auditøren ved 4. Bataljon.

Kaldenavne

1661 1679 Auditøren ved 1. Fyenske nationale Regiment.

Arkivnummer:

0110-050

Arkivinstitution: Rigsarkivet, København.

Indhold

1818 1819 Akter ang. overkrigskommissær Prydtz ved Kronens Regiment
1818 1819 Akter for overkrigskommissionen ang. overkrigskommissær Carl Prydtz ved Kronens Regiment.
1789 1880 F. Bilag til justitsprotokol.
1757 1880 F. Justitsprotokoller.
1851 1863 F. Registre til justitsprotokoller
1789 1880 F. Sagsakter.
1722 1800 F. Strafferegister.
1769 1951 V. Varia.

Der findes også gode oplysninger i Generalauditørens Arkiv.
Benådningsansøgninger til kongen og mere vigtige eller alvorligere sager kan findes i:

1652-1848 Generalauditoriatets arkiv.
1848-1950 Krigsministeriets arkiv.
Overkrigsrettens arkiv (ankesager).

I 1919 overtog de borgerlige domstole de militære straffesager, men ikke de disciplinære straffe.

Oplysninger om hærens officerer

Arkiver vedrørende officerer

- Berliens seddelkartotek over officerer o.l. ca. 1680-1720)
- Generalkommisariatet (1728-1847).
- Etaterne med bl.a. fortegnelser over officerkorpset fra 1762, konduitelister o.l. fra 1764.
- Krigsministeriets arkiv (1704-1950) med bl.a. konduite- og advancementlister, bestalling for afdøde officerer, forfremmelseslister, officers stamblade, rejserapporter m.m.

Regimenstarkiver

- Generalhvervekommissionens arkiv med bl.a. stamarkiver over officerer fra ca. 1765.
- Krigsarkiverne med bl.a. tabslister fra krigene 1807-14, 1848-51 og 1864, auxilliærkorpssene i Frankrig m.m.

Straffearkiver

- Generalauditørens arkiv (1750-1849)
- Felt-Justisarkivet 1807-18, 1848-51 og 1864.
- Krigsretssager mod de enkelte officerer, søg på navnet.

Sygdom og svagelighed

- Kvæsthuset.
- Garnisonskompagnier (1739-87).
- Garnisonshospitalet i København (1818-1928).
- Militærhospitalet i København (fra 1928-)

Skifter

- Generalauditøren frem til 1771.
- Fra 1771 skifteretterne.

Bøger og opslagsværker om officerer.

- Danske og Norske officerer 1648-1814 af J.C.W og K. Hirschs. Findes bl.a. på Rigsarkivet og det Kgl. Bibliotek m.fl.
- Den danske landmilitæretat 1801-94 af V. Richter.
- Danmarks Hær (2 bind) af Hector Boeck m.fl.
- Schiøppfes samling over danske som officerer i fremmed krigstjeneste (1815-1959).
- Prins Carl af hessens arkiv 1772-1836.
- Den danske hærs historie til Nutiden og den Norske hærs historie til 1814 af Otto Waupell (2 bind) Gyldendal (F. Hegel), 1872.

Arkivvejledning

- Oversigt over de vigtigste arkiver samt vejledning. Af Knud C. Rockstroch. Særtryk af Fortid og Nutid. Februar 1919.
- Forsvarets arkiver, 1. bind
Rigsarkivet og Hjælpemidlerne til dets benyttelse.
- Slægtsforskning i lægsruller, søruller og i hærens og søværnets arkiver af Jørgen Green.

Holmens faste stok

Håndværkere fra Holmens faste stok ca. 1850. Fra venstre en kvartermand, tømmersmand, lærling og pensionist.

Holmens faste stok

Børnene

Gik i skole i Nyboder indtil 1872.

Pigerne gik også i skole og kan findes i de samme arkiver.

Drengene, deres uddannelsesforløb

- 8 år rugdreng.
- 10 år kostdreng.
- 12 år kompagnidreng.
- 14 år opløber.

Herefter blev de antaget til uddannelse som håndværker, matros, artillerist eller (meget sjældent) som kadet.

Arkiverne bl.a. i:

- Nyboders Kommandantskab.
- Holmens chef.
- 2. divisions mønsterskriver.

Håndværkere

Tjenestetid på livstid, senere på åremål.

Husk, at der også var håndværkere med på skibene, bl.a. mange tømrere og sejlmagere m.fl.

Arkiver:

Håndværkerstokkens mønsterskriver med rulle- og mandsskabsbøger og hovedruller for divisionerne samt ligkasse m.m. Holmens chef med divisionsbøger, protokoller, mandtalsbøger, hovedruller m.m.

Nyboders Mindestue

Ligkasseprotokol for tømrersvendene (1824-1909).

Matroser

Tjenestetid 3-5 år. Mulighed for at være frimænd og sejle med fremmede skibe.

Arkiver

- Mønsterskriveren ved søfolket (1670-1809) med bl.a. divisionsbøger, præstationsruller.
- Søkrigskancelliet.
- Holmens chef (1789-1897).
- 2. divisions mønsterskriver m.fl.

Artillerister

Tjenestetid 3-5 år.

Arkiver

- Holmens chef (1789-1897) med bl.a. konduiteprotokoller, ordreprotokoller.
- Orlogsværftet (1830-1960) med bl.a. hovedbøger, afregningsruller, mandskabsoversigter.

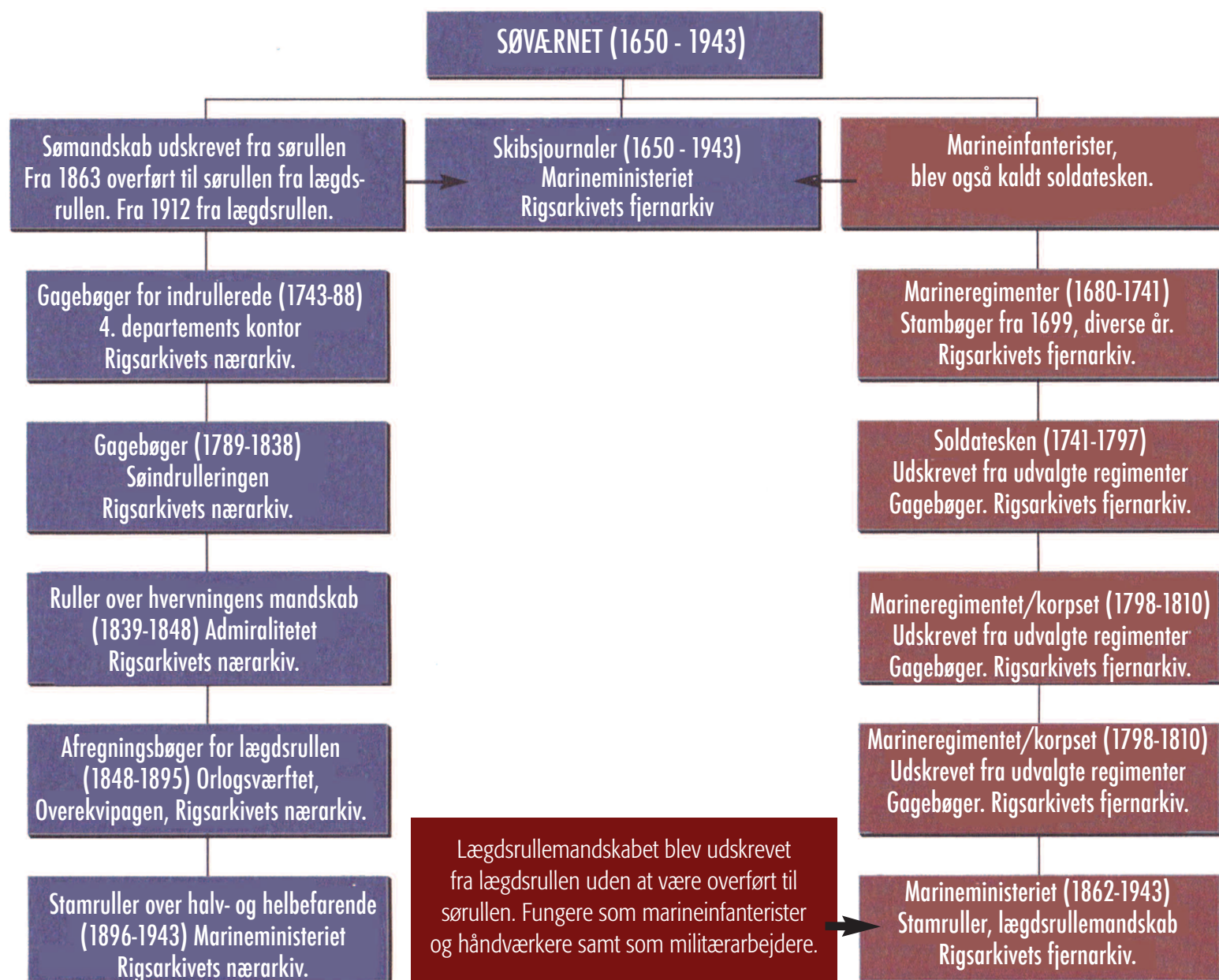
Fælles arkiver:

- Beboerliste for skipperboderne 1620.
- Nyboders husbøger.
- Nyboders Inspektør, Rulle- og mandtalsbøger samt hovedruller for divisionerne.
- Straffe i Holmens chefs arkiv, generalauditøren for søværnet,
- Pension og støtte til efterladte, se Søkvæsthuset, Søetatens Hospital, Invalidebestyrelsen (fra 1851), skifter i Underadmiralitetens rettens arkiv, divisionscheferne samt fra 1771 skifteretten i København.
- Marineministeriet, bl.a. alle skibsprotokoller (1650-1943).
- Arkiv vedrørende Holmens hæderstegn.

Når man leder efter slægtninge, som har tilhørt Holmens faste stok, så er Holmens kirkebog en god hjælp. Nr. 5. i september 1784 er Joachime Maria. Hans far er Johan Henrich Höyer. Ud for faderens navn står Not. 1 D:3C:No 11. Dvs. at faderen kan findes i 1. divisions mønsterrulle for 3. compagni, hvor han i 1784 er indført under nr. 11. Divisionsbøgerne står fremme i publikumsmagasinet på 1. sal. på Rigsarkivet. Ved brug af divisionbogen kan man følge faderen tilbage til det tidspunkt, hvor han blev optaget i den faste stok samt følge ham, indtil han udtræder af den faste stok inkl. en evt. pensionsperiode.

66 1784 September	
7:5te Joachime Maria	Fad: Johan Henrich Støjer Mat 1 D:3C:No 11 Mod: Anna Cathrine Hans Dr Christopher Fridericksen Højbaadmand Daniel Henrichsen, Ritra Rasmus Peter Hansen Gæst Mad: Maria Berth Monnaghs Kønn Jomfr: Anna Christine Svendsen
7:5te ditto Friderick Carl	Fad: Paul Larsen Mat 2 D:9C:No 76 Mod: Nette Mortens Dr Hans Iver Horn Studiosus Medicina 1.1

Marineinfanteriet - Soldatesken

Hel. befaaren Peder Loren Pedersen

født 1861 i *Byrum* har gjort Togter,

Tilkommer:

	Hjemme-Underholdningspenge, 5 Rd pr Maaned:		Krone	Ore
13-66	fra 22 Februar til 4 April 1860 Maaned	+ 6 80	+ 13 66	
	Lønning, Tilleg m. v. i: Kaserneshuset fra 15 April til 29 April 1860 Md. a 12 Rd.	+ 10		
150-00	Opmælingsfortj. Harsband fra 30 April til 19 Septbr. Løstokk.	+ 5 Md. a 12 Rd. + 5 - 3 - + 15	+ 60	
	fra til Md. & Rd.			
	Garnisonssygehuset:			
	fra til Md. & Rd.			
	Munderingspenge i Dage à 10 β	+ 85 -	+ 170	
	- " " " " " " " "			
	- " " " " " " " "			
6-00	Hjenrejsepenge	+ 3	+ 6	
				+ 189 00

Modtaget:

ved Udskrivningskredsen	Underholdningspenge	Krone 1/10
ved Sekretariat- og Kommando-Kontoret:		
ombord i Kaserneskipet	<i>Sindbold</i>	16
ombord i <i>Maxbrand</i>	<i>3/4 til Pina 81 alt Kontant, 5780 alt 5781</i>	1 5781
ombord i		

ved Beklædningsmagasinet:

Kr.	th.	Kr.	th.
Satseje, blaå Kineps		Sjortegrave, mellemblaå	
Par Bønklieder, blaå Kineps		Lirren af sort Løder	
Bøseconner, Ravndøde		Indfalkindsaand	
Par Bønklieder, Ravndøde		Dovles Sjorter, hvide	
Nattøjer, blaå- og hvidstribe		Par Løderne	
Udskjorter, mørkeblaå		Par Ulbøkkier	
Halsstrikløder, sort Løder		Sjorter, hvide Nævne	
Huar, blaå, Kiedin, med Kolarde		Par Bønklieder, hvide Løderne	
Huebaand			
Transport			

29/9.82
samt i Afregning.

11585
+ 18966

Et eksempel på en afregningsbog fra 1887

Søværnets månedstjenere og officerer

Uddannelse af søofficerer

Litteratur:

Søkadetakademiet i oplysningstiden af Jacob Seerup. Marine-historiske skrifter. 2011.

Månedstjenere (løst ansatte søofficerer, mange fra Holland)

- Mønsterskriveren ved søfolket (1670-1809).
- Eskadreskriverne (1673-1813).
- 2. Divisions mønsterskriver.

Artikler: Teisen, J: Månedløjtnanter 1801-14.

Tidsskrift for søværnet. 1961. Særnummer.

Måned- og reserveløjtnanter

1848-50 og 1864.

Tidsskrift for søværnet. 1964. særnummer.

Skoler og arkiver

- Navigationsskolen (1619-24, 1640-70).
- Søkadetakademiet/søværnets officerskole (1701-)
Alfabetisk register over søkadetter (1716-1945).
- Marineministeriet med ruller over søkadetkorpset (1848-1935)
- Søværnets personelkontor med register til stamruller over søkadettet (1925-46)
- Den Kombinerede Ret med Justitsprotokol for det kongelige søkadetkorps samt sager til søkadetkorpsets justisprotokol.

Officerer

Opslagsværker om søofficerer:

- Officerer i den Dansk-Norske Sæetat 1660-1814 og den Danske Sæetat 1814-1932 af Topsøe-Jensen m.fl. Gydendal.
- Det danske Søofficerkorps 1801-1919 af Topsøe-Jensen, Gydendal. 1919.
- Danske søofficerer 1933-1982 af S.E. Pontoppidan og J. Teisen. Søe-Lieutenant-Selskabet. 1984.

Oplysninger om tjenesten, bl.a. i:

- Søkrigskancelliet (1563-1841).
- Mønsterskriveren ved søfolket (1670-1809).
- Eskadreskriverne (1673-1813).
- Bogholder-, arkiv- og depechekontoret (1720-1834).
- Sekretariats- og kommandokontoret (1808-1939).
- Admiralitetskontoret (1814-1932)
- Kommissariats- og bogholderikontoret (1850-1900).
- Marinestaben (1868-1989).
- Marineministeriet med bl.a. bedømmelser for søofficerer (1933-1956), skibsjournal (1650-1993).

Straffearkiver:

- Den Kombinerede Ret (1747-1919).
- Overadmiralitetsretten (1625-1919).

I 1919 blev de militære strafferetter afskaffet. Straffesagerne overgik til de civile retter.

Sygdom og svagelighed

- Sætatens Hospital (1806-1867).
- Garnisonshospitalet (1867-1928).
- Militærhospitalet (1928-65).

Pension og anden forsørgelse

Enker efter officerer ved hæren og flåden

- Den almindelige enkekasse (1739-1846)

Blev stiftet efter kongelig resolution af 30. august 1775 med det formål at yde enkepension. Enkekassen afløste Land-Militair-Etatens Pensionskasse af 1739, der var rådet i økonomisk uføre. som modtog understøttelse var en enke, som døde i 1921.

På **www.fogsgaard.org** findes et navneregister, der henviser til arkiverne på Rigsarkivet (den almindelige enkekasse).

I arkivet for enkekassen findes også et trykt register over indskyderne fra 1739-1846.

- Finansministeriets, pensionskontoret (1846-1909).
- Enkeforsørgelseskontoret (1909-1973).

Officererne ved hæren og flåden

Frem til begyndelsen af 1700-tallet var pensioner med sjældne. Ved køb af et regiment påtog køberen sig forsørgelsen af regimentets officerer. Herudover kunne de få tildelt en gård eller en civil stilling af kongen. Fra 1764 blev der indført ventepenge (vartpenge) og pensioner til hærens officerer.

Pensionerne blev bl.a. betalt Zahlkassen, postkassensdirektionen (1786-1816), Den almindelige pensionskassedirektion (1816-1856) og især krigshospitalskassen (1682-1851) som omfatter Kvæsthuskassen (1745 -1796), Krigshospitals-, Enke- og Pensionskassen (1745-1796) og Landmilitæretatens pensionskasse og Krigshospitalskassen.

- Søkvesthuset for flådens officerer.
- Garnisonskompagnier (Nyborg, 1774-84 og 1789-1816, Frederiksort, 1764-1816, Fladstrand 1764-1816, Helgoland, 1764-1816, Korsør, 1777-99, Kronborg, 1793-99, Rendsborg, 1785-89). Bevaret arkivalier fra Nyborg (1774-1816).

- Officerer fik, som andre kgl. udnævnte embedsmænd, fra 1851 pension fra **Pensionskontoret** under Finansministeriet.

Den faste stok (håndværkere, matroser, underofficerer)

Pensionisterne blev i tjenesten så længe de kunne arbejde.

Herefter overtog Søkvesthuset udbetalingerne. Fra 1799 overtog Københavns Kommunes fattigvæsen udbetalingerne, men ikke tilkendelsen af pensionen. Oplysninger om pension og anden forsørgelse af den faste stok samt underofficerer m.fl. kan bl.a. findes i

- Søkvesthuset.
- I mandskabs- og divisionsrullerne.
- 2. divisions mønsterskrivers arkiver.

Hvervede menige og underofficerer ved hæren

- Krigshospitalskassen (1682-1851).
- Optagelse i Christians/Frederiks Plejehus i København senere flyttet til Rendsborg (1764-1854).
- Fra 1767 positiv særbehandling ved besættelse af særlige underordnede offentlige stillinger efter 12-24 års tjeneste.
- Mulighed for at nedsætte sig som frimestre efter 14-15 års.

Fra 1851 (hæren og flåden samt de civil ansatte)

- Bestyrelsen for de militære underklassers pensionering og for Invalideforsørgelsen (Invalidestyrrelsen).

Fra 1909

- Finansministeriet, pensionskontoret.

Se også i »Kontoret for nådessager« (1840-49),

Ansøgninger til kongen om økonomisk hjælp, både civile og militære. Ligger samlet på personens efternavn.

Søværnets domstole og straffearkiver (1)

Domstole og retter på Holmen

I 1587 under Frederik II var der på Bremerholm en domstol (Holmens Ret), som var sammensat af kaptajner, skippere og styrmænd. Denne ret skulle bl.a. dømme i tjenestesager. I visse civile sager hørte Holmens mænd under borgmester og byfoged. I 1655 nævnes Under-Retten. Den bestod af 4 løjtnanter og 4 skippere. Under-Retten skiftede senere navn til »Underadmiralitätsretten«, som i en periode behandlede alle civile sager mod Holmens mænd.

I 1690 fandtes en »Kommission«, der skulle dømme i alle tvister mellem Holmens folk. En schoutbynacht (søofficer af admiralsklassens laveste grad) var præsident for retten, som herudover bestod af 2 løjtnanter af landetaten, 1 officer af søetaten og 2 borgere.

I 1720 til 1727 fandtes også en »Divisionsret« ved hver division der ledes af divisionscheferne og især pådømte forseelser mod disciplinen.

Ved siden af disse domstole og retter, under hvis jurisdiktion mandskabet til forskellige tider og i forskellige sager tilhørte, har der sandsynligvis også været en domstol (Standretten) på Holmen. Den havde navn efter den hurtige rettergangsmåde, den brugte.

Det er måske den, som i 1622 kaldes »Skibsofficerernes Ret« og som bl.a. kunne idømme Holmens stridbare kvinder mindre straffe.

Standretten nævnes udtrykkeligt i 1686, men 6 år i forvejen findes en lovbestemmelse, som forudsætter dens eksistens.

Blandt de »mindre« forseelser, som denne ret kunne behandle, blev tyveri senere medtaget.

I 1737 træffer vi Standretten igen. Den består da af 3 officerer, men ophæves 5 år senere.

Søetatens Kombinerede Ret & General- og Overkrigsretten

Sager fra standretten og de øvrige retter blev efterhånden overtaget af Søetatens Kombinerede Ret, der var oprettet i 1727. Små forseelser skulle pådømmes straks og disse domme skulle blot forevises Holmens og divisionernes chefer.

Domstolen bestod af præsidenten, 1 auditør (Søetatens fiskal), 7-9 officerer og nogle civile borgere. Retten blev fra midten af 1700-tallet den eneste ret, hvor alle sager anlagt af eller mod Holmens mandskab skulle behandles; dog skulle sager mod stabsofficerer m.fl. samt en række grove forseelser behandles ved General- og Overkrigsretten.

Auditøren ledte processen og affattede dommen, der blev underskrevet af præsidenten.

Det var også auditørens pligt, at sagerne blev behandlet ordentligt men også så summarisk som muligt.

Når mandskabets sager verserede for retten, præsiderede enten Holmens chef eller en af divisionernes chefer ved retten.

Den Kombinerede Rets domme kunne i civile sager indankes for Overadmiralitätsretten, men der var ingen adgang til at anke i militære straffesager.

Med Straffelov for Krigsmagten af 7. maj 1881, som trådte i kraft den 1. juli 1881, skete der en ophævelse af de i krigsartikelbrevene og andre bestemmelser gældende straffebestemmelser for såvel flåden som hæren. Den nye lov var en fælles straffelov for begge værn.

Søværnets domstole og straffearkiver (2)

Fremover kunne der idømmes:

- Livsstraf (dødsstraf).
- Strafarbejde.
- Fængselsstraffe: simpel arrest, dvs. kvarterarrest eller vagtarrest, arrest i bøjen (simpel eller streng), mørk og lys arrest (med eller uden indskrænket kost), fængsel på vand og brød (simpel eller strengt), fæstningsarrest (simpel eller strengt) samt statsfængsel.
- Irettesættelse.

Uden dom kunne de berettigede officerer og chefer fra 1881 idømme ompudsning, ekstraarbejde og ekstravagter, inddragelse af vin og brændevin, irettesættelse, simpel arrest, ensom arrest, arrest i bøjen, lys arrest og mørk arrest på fuld eller indskrænket kost, simpelt fængsel på vand og brød samt bøder op til 40 kr. for overtrædelse af den civile Borgerlige Straffelov.

Simpelt fængsel på vand og brød måtte kun pålægges i indtil 10 dage. Tilsvarende gjaldt de andre arreststraffe.

Om bord på krigsskibe kunne der ske indskrænkning af fritid, tildeling af ekstraarbejde og ekstravagter, ekstratur til rors samt indskrænkning af vin eller brændevinsration. Endvidere kunne der om bord anvendes straffe svarende til 20 dages simpel fængsel på vand brød uden, at straffen kunne indbringes for Den Kombinerede Ret.

Hvor findes arkivalierne?

Holmens og søværnets straffearkiver findes mange steder i søetatens arkiver på Rigsarkivet. Neden for er angivet navnene på nogle af Søværnets (søetatens) arkivskabere, som ligger inde med straffesager.

Ved i feltet »Arkivskaber« at skrive den pågældende arkivskabers navn og trykke på »seg«, så kan man se en oversigt over de bevarede straffearkivalier.

- Overadmiralitetsretten (1657-1864).
- Underadmiralitetsretten (1684-1778)
- Den Kombinerede Ret (1747-1919)
- Overkrigsretter (1757-1848, 1908-1920)
- Holmens Chef (1814-1862)
- Justitssergeanten - Gammelholms hovedvagt (1785-1874)
- Håndværksstokkens mønsterskriver på Bremerholm (1706-1790)
- Generalauditøren Søetaten (1746-1869) Generalkrigsretter (1757-1845)
- Orlogsværftet, overekvipagen (1843-1851)

Standretssager kan bl.a. findes i:

- 1722-1732 Admiralitetet (Søetaten), Overadmiralitetsretten, Standretsprotokoller 1721-1805
- Chefen for Orlogsværftet, Standretssager